

БЕССАРА́БІЯ — історичний регіон між Дністром, Прутом і гирлом Дунаю. Територія Б. є продовженням Покутсько-Бессарабської височини та Чорноморського низу. Площа 45 600 км², у складі України 14 400 км². Населення (тис. осіб): 1812 — 340, 1930 — 2 864 (прибл. 50 % — молдавани, 22,5 % — українці, 7,2 % — євреї, 6,5 % — болгари, 4,2 % — гагаузи, 2,8 % — німці).

Протягом століть Б. залежала від сусідніх народів, займаючи в їхніх державах периферійне місце. У добу ранньої історії Б. заселяли гети. На поч. 1 ст. до н. е. в Б. з'являються даки, що разом із гетами утворили дако-гетську державу. Після завоювання Дакії римлянами Б. залишилася за межами Рим. імперії, й тільки пд. частина входила до її складу. Відтоді існують Вали Траяна. Фракійське плем'я, яке жило на пд. Б., звали також бесами. У 2 ст. тут мешкали тираністи (турани) у пн. частині, арпи (арапи) — у південній. Від 3 ст. Б. переходили кочові народи: готи, гуни, гепіди, авари, болгари, угорці, пізніше печеніги, половці й татари. Від 4 ст. Б. заселяють анти, від 9 ст. — тиверці й уличі. У 10 ст. гол. міста — Пересічень, Тигінь (Бендери), Аккерман (Білгород). У 10–12 ст. Б. входила до складу Київ. держави. Через Пд. Б. київ. князі здійснювали походи на болгар і греків. У 12 ст. Б. була частиною Галиц.-Волин. держави, через неї велася жвава торгівля Галича з придубай. і причорномор. землями. Татар. навала 1241 послабила вплив Галича на Б.; одночасно в пд. частину почали напливати румун. поселенці. Наприкінці 14 ст. Б. зайняли молдав. воєводи Петро Мушат (Хотинщину) та Роман Мушат (1394 — Бендери й Аккерман). У 14–15 ст. у Б. прийшли генуезці, які за допомогою візант. імператорів здобули перевагу в торгівлі на Чорному морі. У 15 ст. за Олександра Доброго (1400–37) і Стефана Великого майже вся Б. увійшла до складу Молдав. держави. 1514–1812 Б. разом із молдав. воєводством перебувала під турец. гнітом. Укріплюючи Б. проти Польщі, турки збудували й зміцнили кілька фортець: Аккерман, Кілію, Тигіню, Сороку й Хотин. Наприкінці 16 та в 17 ст. Пд. Б. кочували ногай. татари. За козац. доби Б. відвідали Д. Вишневецький (1553 і 1564), І. Підкова (1577). 1594 С. Наливайко займав Кілію; 1621 П. Сагайдачний переміг турків під Хотином; 1632 козаки під проводом І. Сулими вдруге займали Кілію. Б. і Т. Хмельницькі робили походи у Б. 1650 і 1652. У 1709 І. Мазепа та П. Орлик перебували у с. Варниці поблизу Тигіні. За часів Катерини II, після зруйнування Січі, багато запороз. козаків переселилося до Пд. Б., створивши Наддубай. Січ. Під час рос.-турец. війни 1806–12 Б. зайняли рос. війська. На підставі мирного договору в Бухаресті 16 травня 1812 Туреччина віддала Росії тер. між Прутом і Дністром. Рос. уряд створив із Б. окрему область із

центром у Кишиневі з тимчасовим управлінням — ВР. 1873 Бессараб. обл. перетворено на губернію. У 19 ст. до Б. переселилося багато урядовців; адміністрація, преса, школа і церква проводили русифікацію. Насел. Б. збільшилося завдяки напливу росіян, румунів, українців, болгар, німців, євреїв. Нац. свідомість українців Б. цього періоду була нерозвинена, однак мали місце й вияви, що свідчили про усвідомлення ними своєї належності до укр. нації (участь делегата Хотин. повіту Ф. Немоловського у відкритті пам'ятника І. Котляревському в Полтаві 1903).

Лютнева революція 1917 викликала нац. та соц. заворушення в Б. Селяни домагалися розподілу землі. У липні 1917 Україна через Ген. Секретаріат ЦР заявила свої права на частину Б. Після розвалу Рос. імперії українці створили чимало укр. нар. шкіл, 2 середні школи (у Хотині й Аккермані), понад сотню «Просвіт»; з'явилися укр. часописи. На прохання укр. організацій ЦР вислала до Хотина свого комісара І. Ліскуна. Щоб не допустити приєднання Б. до України, румуни організували зібрання, створили румун. партії. Військ. з'їзд бессарабців 21 жовтня 1917 проголосив автономію Б., домагаючися скликання тимчас. регіонал. Ради Країни (Сфатул Церій), яка привласнила права Нац. Асамблеї. 2 грудня 1917 Сфатул Церій проголосив Б. демократ. молдав. республікою в складі Росії. 3 січня 1918 одинадцять румун. дивізій окупували Б. й оголосили стан облоги. Сфатул Церій 24 січня 1918 проголосив Б. незалеж. молдав. республікою. У Брест-Литовську укр. делегація домагалася об'єднання Б. з Україною, проте в умовах окупації Сфатул Церій 27 березня 1918 проголосив приєднання Б. до Румунії при збереженні місц. автономії укр. населення Пн. Б. На поч. квітня 1918 проведено великі зібрання з протестом проти примусового прилучення Б. до Румунії; укр. організація Б. вислала делегацію до Києва, вимагаючи надіслати укр. війська і держ. представників для офіц. приєднання Б. до України. Міністр закордон. справ [Д. Дорошенко](#) виступив проти окупації Б. румун. військами. Після перевороту 29 квітня 1918 уряд [П. Скоропадського](#) зайняв жорстку позицію щодо приєднання Б. до України. 5 червня уряд Укр. Держави надіслав ноту протесту до Бухареста. 7 серпня 1918 до Києва прибула надзвичайна румун. місія на чолі з Повноважним міністром Концеску. Екон. війна з Румунією була частково припинена. Інтереси Укр. Держави в Румунії представляла Надзвичайна дипломат. місія на чолі з [В. Дашкевичем-Горбацьким](#). Було підписано тимчас. торг. угоду між країнами. Питання про повернення Б. до України так і не було вирішене, гол. чином через антигетьман. повстання в Україні. 25

листопада 1918 Сфатул Церій ухвалив приєднання Б. до Румунії, після чого був розпущений. Проти румун. вимог виступав посол В. Циганко, лідер селян. фракції; за протирумун. виступи заплатили життям укр. посли Чумаченко, Панцір, Прічицький та ін. Почалися масові арешти й розстріли. Серед протирумун. виступів у Б. особливо значним було повстання 5–20 січня 1919, коли укр. повстанці під проводом отамана Маєвського роззброїли румун. окупац. владу на Хотинщині й створили Бессараб. Директорію, яка почала переговори з Директорією УНР. Під час придушення повстання румун. війська провели пацифікацію укр. населення в Пн. Б. У м. Татарбунари й навколиш. селах у вересні 1924 повстанці прогнали румун. адміністрацію й проголосили Молдав. Республіку. Тільки за допомогою частин жандармерії, війська та дністрян. флоту повстання було придушене. 1925 в Кишиневі відбувся судовий процес над 283-ма його учасниками. У дипломат. боротьбі проти прилучення Б. до Румунії протестували голова делегації УНР на мирній конф. в Парижі *Г. Сидоренко*, а також голова рад. уряду УСРР *Х. Раковський*. Пропагандист. діяльність розгорнули еміграц. бессараб. організації. 28 жовтня 1920 Англія, Франція, Італія, Японія та Румунія т. зв. Париз. протоколом визнали приєднання Б. до Румунії. Більшов. Росія і УСРР не визнали цього, і справа Б. зумовила подальше напруження у їхніх взаєминах із Румунією.

Румун. влада за 22 р. панування тримала Б. на найнижчому культур., екон. і соц. рівні, запроваджуючи колоніал. порядки, інтенсивну денаціоналізацію укр. населення. Серед укр. діячів Б. відзначалися поет *О. Яловий*, військовик *П. Болбочан*; у Пд. Б. керівниками укр. нац. відродження в Аккермані були *М. Галин*, *І. Гаврилюк*, *В. Гетьманченко*. 1920 у румун. парламенті було 9 укр. послів із Б., які не мали впливу на долю українців у Б. 1935 укр. насел. Аккерманщини потерпало від голоду, спричиненого посухою. Створ. на Буковині Комітет допомоги Б. став виявом солідарності українців під румун. окупацією. 26 червня 1940 уряд СРСР змусив Румунію під загрозою війни віддати Б. і Пн. Буковину. 28 червня Б. увійшла до складу СРСР. Рішенням ВР СРСР від 2 серпня 1940 приєднано Аккерман., Ізмаїл., Хотин. пов. до УРСР (нині Арциз., Білгород-Дністров., Болград., Ізмаїл., Реній., Татарбунар. р-ни

Одес. обл. та Кельменец., Сокирян. і Хотин. р-ни Чернів. обл.). Решта тер. Б. увійшла до новоствор. Молдав. РСР. Під час відступу більшовиків 1941 знищено чимало укр. патріотів (зокрема *В. Гетьманченка*). Друга румун. окупація 1941–44 перетворила Б. на губернаторство, очолене генералом *К. Войкулеску*, який за сприяння румун. адміністрації продовжував колонізацію й румунізацію Б. У цей період особливо переслідувано євреїв і циган Б. У серпні 1944 рад. війська знову зайняли Б. Міжнар. конф. в Парижі 10 лютого 1947 визнала належність Б. до СРСР. Після 1991 незалежна Молдова, яка посідає більшу частину історичної Б., ухвалила рішення про забезпечення нац. прав укр. населення. Див. *Молдова, Одеська область, Чернівецька область*.

Рекомендована література

1. Батюшков П. Бессарабия. Историческое описание. С.-Петербург, 1892;
2. Берг Л. Бессарабия: Страна. Люди. Хозяйство. Петроград, 1918;
3. Його ж. Население Бессарабии: Этногр. состав и численность. Петроград, 1923;
4. С. Uhlig. Die bessarabische Frage. Eine geopolitische Betrachtung. Breslav, 1926;
5. A. Boldur. La Bessarabie et les relations Russo-Roumaines. Paris, 1927;
6. N. Iorga. La vérité sur le passé et le présent de la Bessarabie. Bucharest, 1931;
7. I. Nistor. La Bessarabie et la Bucovine. Bucarest, 1937;
8. Серебровский В. Молдавия. Москва, 1948;
9. Смішко П. Боротьба трудящих українців придунайських земель за возз'єднання з УРСР. 1917–1940. Л., 1969;
10. Хотинское восстание: Сб. док. и мат. Кишинев, 1976;
11. Степанов В. П. Етнографічне вивчення українського населення Бессарабії XIX – поч. XX ст. К., 1997;
12. Матвієнко В. Скориставшись нерішучістю Києва: Бессарабське питання у зовнішній політиці УНР // ПЧ. 2002. № 7.

А. І. Жуковський

Бібліографічний опис:

Бессарабия / А. І. Жуковський // Енциклопедія Сучасної України [Електронний ресурс] / Редкол.: І. М. Дзюба, А. І. Жуковський, М. Г. Железняк [та ін.] ; НАН України, НТШ. — К. : Інститут енциклопедичних досліджень НАН України, 2003. — Режим доступу: <https://esu.com.ua/article-39555>

2001-2025 © Ця енциклопедична стаття захищена авторським правом згідно з чинним законодавством України ([докладніше](#)).